

ФРЕЙМОВА КОГЕЗІЯ ДЕТЕКТИВНОГО ТЕКСТУ

Розглядається використання фреймових структур як ефективних когнітивних когезійних засобів у поєднанні з експліцитними когезійними маркерами для побудови когерентної ментальної моделі детективного тексту.

Ключові слова: фрейм, когезія, когерентність, перифраза, контекстуальна референція, фреймова референція, суміжність.

Рассмотрено использование фреймовых структур как эффективных когнитивных когезийных средств в совокупности с эксплицитными когезийными маркерами для построения когерентной ментальной модели детективного текста.

Ключевые слова: фрейм, когезия, когерентность, перифраза, контекстуальная референция, фреймовая референция, примыкание (смежность).

Usage of frame structures as effective cognitive cohesive means together with the explicit cohesive markers in creating the coherent mental model of a detective text has been depicted in the article.

Key words: frame, cohesion, coherence, paraphrase, contextual reference, frame reference, contiguity.

Текст володіє особливими властивостями, завдяки яким вибудовується його логіко-семантична структура, що у лінгвістичній літературі отримали назву текстових категорій. Різновиди текстових категорій визначаються залежно від стратегій та мети, яку ставлять дослідники у підходах до вивчення тексту (концепт тексту, семантична і логічна побудова, комунікативний і естетичний вплив) [2, с. 135]. За концепцією текстуальності Р. де Богранда і В. Дресслера, розглядається сукупність таких властивостей тексту, як когезія, когерентність, інтенціональність, сприйнятливність, інформативність, ситуативність та інтертекстуальність [5, с. 3].

Текст не складається з набору розрізнених речень, він володіє структурою і функціонує як єдність стосовно свого оточення [6]. Як засіб аналізу текстової структури застосовується поняття *когезії*.

Когезію розглядають як текстово-базовану інформацію, що експліцитно поєднує конституенти, пропозиції, концептуальні теми і підтеми [7]. Як зауважує І.Р. Гальперін, окремі частини тексту не є роз'єднаними, хоча перебувають на відстані. Особливі види зв'язків, що забезпечують логічну послідовність, взаємозалежність фактів, повідомлень, називаються когезією [1, с. 74]. Проведені дослідження (Alonso, 2003) показали, що рекурентне використання семантичних, прагматичних, когнітивних елементів на широких обсягах тексту має тривалий когезійний ефект, що сприяє побудові глобальної когерентності.

Розрізняють такі типи когезії: референція, субституція, еліпси, сполучення, лексична когезія [6, с. 4]. В тексті можна знайти так звані когезійні маркери, якими можуть бути сполучники (and, but, when, while, because, so, therefore, hence), вирази, що вказують на взаємозв'язок між частинами тексту (first, next, later, finally, after that, similarly, and in the same way). Хоча ці експліцитні когезійні засоби вказують на зв'язок між різними реченнями і пропозиціями, текст може бути цілком когерентним і без таких маркерів. Певний текст може не мати жодного експліцитного лінгвістичного сигналу для встановлення когезійних зв'язків, однак він легко піддається інтерпретації. Це дає підстави вважати, що лексична когезія не є необхідною умовою поєднаності. Для поєднання мовних одиниць слід „використовувати здоровий глузд, поєднаний зі знанням, яке ми маємо як носії мови, природи і структури її вокабул яру” [6, с. 290].

Хоча існує принципова відмінність між когезією і когерентністю як ключовими концептами в дослідженні сприйняття тексту, однак вони пов'язані між собою. Очевидно, що дихотомія когезія/когерентність має ті ж проблеми, що описуються у зв'язку з експліцитністю/імпліцитністю. Тоді як когезія розглядається на відкритих лінгвістичних сигналах, підхід когерентності передбачає аналіз поєднуваності як феномену когнітивної природи. Когезія відбувається, коли інтерпретація певного елемента в тексті залежить від інтерпретації іншого. Визначення тексту когерентним значною мірою походить від здатності читача припускати існування зв'язків поза межами речення, які об'єднують текст. З позицій сучасної когнітивно-дискурсивної парадигми, одним із засобів пов'язання частин тексту в концептуальне ціле є використання фреймових моделей різних рівнів.

Мета статті – продемонструвати застосування фреймових структур

як когнітивних когезійних засобів для побудови когерентої ментальної моделі детективного тексту.

Розуміння зв'язного дискурсу розглядають як поєднання значень окремих речень. У процесі інтерпретації розміщення повної інформації від послідовно прочитаних речень у єдину концептуальну структуру за допомогою фреймів відбувається через: пов'язання речень шляхом встановлення попереднього контексту з бази даних, в якому слід розміщувати нове знання; накладання нової інформації в реченні на цей контекст. Наведемо приклад із роману А. Christie "Five Little Pigs":

1) *"Hercule Poirot looked with interest and appreciation at **the young woman** who was being ushered into the room.*

2) *There had been nothing distinctive in the letter she had written. It had been a mere request for **an appointment**, with no hint of what lay behind that request. It had been brief and business-like.*

3) *Only **the firmness of the handwriting** had indicated that Carla Lemarchant was **a young woman**" [9, p. 6].*

Між двома реченнями (1 і 2) не віднаходимо зв'язок відразу, бо в першому говориться про молоду жінку-відвідувачку і ми очікуємо інтерпретації за фреймом "visit", а в другому – про те, наскільки звичний на вигляд лист, який вона написала. Речення (2) мало б стосуватися причини, з якої жінка відвідала Пуаро, судячи з вказівника "appointment". Тому отримана інформація накладається на попереднє речення, інтерпретатор очікує ключа, щоб зрозуміти, чи можна обидва речення пов'язати в єдиний фрейм. Підтвердження сподівань читача знаходимо у третьому реченні, де вказівник "the firmness of the handwriting" повертає його до фрейма першого речення, дає зрозуміти, що Пуаро хотів перевірити свою дедукцію щодо віку відвідувачки, а не причини її візиту, та об'єднує всі речення в одному фреймі "young woman".

Чим менше часу витрачається на процес накладання нової інформації на контекст, тим легше дискурс розміщується в базі даних. Правила пов'язання речень діють, зазвичай, через визначену контекстом інформацію, яку отримуємо з самого літературно-художнього тексту. Для цього припускається, що нові речення взаємопов'язані з базою даних оповіді, що склалася у реципієнта на основі тексту,

через обмежений набір контекстів. Кожне нове речення, як правило, розглядається як таке, що має пов'язуючий сигнал (ключ) до одного, порівняно невеликого набору тем. Деякі з форм інференційних зв'язків (зв'язків між реченнями) такі: анафоричне посилання, розщеплені та псевдорозщеплені речення, посилання на іменникову фразу, комунікативні постулати (максими Грайса), диференціація через тему-коментар, складні фрази. Важливими з'єднуючими маркерами дискурсного простору англомовного детективного тексту виступають перифраза, контекстуальна референція, фреймова референція, суміжність [12, с. 97–98].

Перифраза (приналежність до фрейма через назву) дозволяє безпосередньо викликати об'єкт, на який посилаються, через використання назви. Переваги перифрази в тому, що об'єкти, до яких звертаються, вже існують у довготривалій пам'яті. Концепт, поданий фреймом, має ім'я, яке лексично може виражатися в декількох варіантах. У романі А. Крісті *“The Mystery of King's Abbot”* (1980) впродовж усього твору зустрічаємо різні звернення, які стосуються містера Пуаро: *foreigner* [8, с. 28], *Mr Porrott* [8, с. 28], *mysterious neighbour* [8, с. 29], *mysterious stranger* [8, с. 29], *little neighbour* [8, с. 30], *little man* [8, с. 30], *ridiculous little man* [8, с. 31], *funny little man* [8, с. 66], *Hercule Poirot* [8, с. 66]. Усі ці звернення сприймаються читачем як такі, що стосуються детектива Н. Поірот. Таким чином, можемо вважати ці перифрази можливими назвами одного фрейма – *“Mr Poirot”*.

Контекстуальна референція (приналежність до фрейма через опис) близько пов'язана з перифразою. Це використання дескриптивного терміна в контексті, де він функціонує як референція чи перифраза. Проілюструємо сказане на прикладах:

- 1) *The report discussed the recent **border clash**;*
- 2) *The **incident** was not considered important.*

Вживання лексеми *“the incident”* є недвозначним посиланням на *“border clash”*. У контексті дискурсу лише *“border clash”* виступає інцидентом. Інші контексти можуть надати фразу, що має іншого референта (посилання). Відповідно, контекстуальне посилання вимагає використання загального терміна в контексті, де його референт може бути виокремлений унікальним чином. Повторювальне

використання певного контекстуального референта в тексті змушує його стати локальною перифразою. Після першої згадки до “*the incident*” будуть звертатися як до “*border clash*” упродовж тексту. Якщо “*the incident*” має перифрази, вони будуть функціонувати як локальні референти до “*border clash*”. Такі локальні контекстуальні референти зберігаються в пам’яті, що прискорює опрацювання тексту. Підклас цієї категорії – використання родових імен як референцій (“*gun*” vs. “*forty-five calibre automatic pistol*”) [12, с. 99].

Фреймова референція (референція з використанням слотів) – форма референції, ефект якої залежить від порожніх слотів фрейма. Вона діє або в межах речення, або між реченнями та показує, що опрацювання міжреченневих зв’язків поєднане з процесами всередині речення. Наприклад: 1) *John shot his wife*. 2) *The gun was a forty-five calibre automatic*.

Обидва речення можна пов’язати тим, що у першому лексема *shot* не вказує на засіб вбивства, він наводиться у другому реченні: *the gun, a forty-five calibre automatic*. Припустимо речення – 1а) *His motive was jealousy*. Його можна поставити між першим і другим реченнями. У цьому випадку не виникає труднощів у їх пов’язанні. Слід зауважити, що обсяг очікуваних референцій для встановлення зв’язків між реченнями може бути більшим за одне речення.

Суміжність – пропонується, як правило, опрацювання тексту, за яким за відсутності експліцитного зв’язку з попередньою темою (фреймом) нове речення має приєднуватися до тієї самої теми, що й попереднє [12, с. 99]. Власне, таке приєднання є вибором суміжності. Наведемо приклади:

1) *The **costume balls** are our playground, and play we do, dancing and drinking till we greet a new day in Washington Square Park;*

2) *There may be **hundreds of ways to die**, and certainly, I've seen more than a few in my curious life, but to come to a **costume ball** riding naked on a white horse and have one's breast pierced by a feathered arrow is more than anyone's imagination – even mine - could ever contemplate [11, с. 40].*

Тема першого речення стосується балу-маскараду. Початок другого вказує на зовсім іншу тему – можливість різноманітних шляхів помертги. Несподівана зміна теми нарації утруднює сприйняття. Перед

тим як вибрати правильний фрейм для опрацювання нової теми, читач продовжує деякий час використовувати попередню тему (фрейм) для інтерпретації, аж поки знову не з'являється вказівка, що нова тема може бути пов'язана з попередньою “...to come to a costume ball riding naked on a white horse...”

Отже, для пов'язання кожного нового речення з відповідною частиною бази знань у ньому повинні бути зв'язні ключі (маркери), які вкажуть, яка тема розглядається в момент інтерпретації. Окрім когезійних маркерів, ключами називаємо концепти детективного жанру, що вказують на вибір фрейма для інтерпретації. Щоб їх знайти, припускається, що, по-перше, кожне речення повинно містити такий зв'язний ключ, по-друге, існує лише невелика кількість сигналів у реченні, що вказують на взаємний зв'язок. Відсутність ключових слів у реченні або перенасиченість ними утруднює його розуміння читачем або скеровує сприйняття в хибний бік. Наприклад, у романі А. Крісті “A Pocket Full of Rye” при огляді місця злочину читач отримує багато ключів, що стосуються можливих висновків про причину смерті Mr. Fortescue (“Tea – what the hell – you put in the tea?”; *poisoned – toxin, yew berries or leaves; cyanides, pure nicotine*) та загадкових доказів (“The right-hand pocket of his jacket...had cereal in it”; “The name of the house is Yewtree Lodge”), які важко об'єднати в єдиний фрейм. Отже, експліцитний ключ все ж допомагає, а іноді буває необхідним для правильної інтерпретації дискурсу. Однак такі ключі залишаються лише ключами – ані достатніми, ані необхідними, щоб текст видавався когерентним. Текст із дуже явними маркерами когерентності може бути цілком некогерентний. Отже, когезія тексту проявляється не лише через експліцитні когезійні маркери, а й залежить від читацької спроможності опрацювання тексту.

При інтерпретації тексту використовуються різні взаємопов'язані чинники. Оскільки писемний дискурс виражається вербально, то експліцитні лінгвістичні маркери, безперечно, важливі, однак їх виявляється недостатньо. Когезійні зв'язки не можна інтерпретувати лише на основі формальних міркувань, читач мусить також застосовувати інші засоби для розуміння тексту. Використовуючи свої навички опрацювання, читач повинен починати з припущення, що текст перед ним має смисл, зумовлений певною метою, когерентний. Таким чином, інтерпретація тексту є результатом декодування експліцитних

лінгвістичних знаків наряду з іншими стратегіями опрацювання, що базуються на знанні світу читачем та його когнітивних здатностях.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / Илья Гальперин. – М. : Наука, 1981. – 135 с.
2. Красных В. В. «Свой» среди «чужих» : миф или реальность? / Виктория Красных. – М. : ИТДГК Гнозис, 2003. – 375 с.
3. *Advances in Written Text Analysis* / ed. by Malcolm Coulthard. – London ; New York, 1994. – 320 p.
4. Alonso P. Conceptual Integration as a Source of Discourse Coherence / P. Alonso. – *Atlantis*, 2003 – 25, 2 – pp. 13–23.
5. Beaugrande R. de, Dresler W. Introduction to Text Linguistics / R. de Beaugrande, W. Dresler. – L., & N.Y. : Longman, 1981 – XVI. – 270 p.
6. Halliday M. A. K., Hasan R. Cohesion in English / M. A. K. Halliday, R. Hasan. – Longman, 1976. – 374 p.
7. Kintsch W. Comprehension: A paradigm for cognition / W. Kintsch. – Cambridge : Cambridge University Press, 1998. – 441 p.
8. Christie A. The Mystery of King's Abbot / A. Christie. – М. : Высшая школа, 1980. – 230с.
9. Christie A. Five Little Pigs / A. Christie. – М. : Айрис-пресс, 2006. – 291 с.
10. *The Mammoth Book of Roaring Twenties Whodunnits* / ed. by M. Ashley. – N. Y. : Carroll & Graf Publishers, 2004. – 534 p.
11. Renkema J. Discourse Studies / J. Renkema. – Amsterdam, Philadelphia : John Benjumin's Publishing Company, 1993. – 224 p.
12. Rosenberg St. T. Frame-based Text Processing / St. T. Rosenberg // Metzling D. Frame Conception and Text Understanding. – Berlin & N. Y. : Walter de Gruyter, 1980. – P. 96–119.